

11. Мороз С. А. Історія біосфери Землі: У 2 кн. Кн. 1: Теоретико-методологічні засади пізнання. – К. : Заповіт, 1996. – 440 с.
12. Романченко І. С., Сбітнев А. І., Бутейко С. Г. Екологічна безпека: екологічний стан та методи його моніторингу. – К., 2006. – 560 с.
13. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика: Монографія. – Хмельницький; Київ : Вид-во «Кондор», 2007. – 616 с.
14. Хижняк Н. І., Нагорна А. Н. Здоров'я людини та екологія. – К. : Здоров'я, 1995. – 232 с.

РЕЗЮМЕ

И. В. Лесникова. Экологическая безопасность в контексте перехода Украины к стабильному развитию.

Выясняется экологическое состояние украинского общества. Анализируется система «природа-общество» через призму потребностей, экологических угроз или опасностей. Обосновывается необходимость целеустремленной деятельности общества относительно обеспечения благоприятных условий для своей жизнедеятельности.

Ключевые слова: экологическая опасность, специфическая деятельность, экологическая угроза, интерес, потребность, экологическое состояние, система экологической опасности.

SUMMARY

I. V. Lesnikova. Environmental Safety in the Context of Ukraine's Transition to Stable Development.

The ecological state of Ukrainian society turns out. The system «nature-society» through the prism of necessities, ecological threats or dangers is analyzed. The necessity of purposeful activity of society in relation to providing favorable terms for the vital functions is grounded.

Keywords: ecological danger, specific activity, ecological threat, interest, necessity, ecological state, system of ecological danger.

УДК 101.1:316+16

В. Є. Карпенко

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПТУ «МЕНТАЛЬНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКО- ТЕОРЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПЕРІОДИЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті експліковано методологічний потенціал філософського концепту «ментальність» для аналізу сучасних концепцій періодизації розвитку суспільства. Необхідним етапом дослідження постало досягнення консенсусу щодо розуміння зазначеного концепту. Дослідження ментального виміру спільнот постає важливою теоретико-методологічною умовою адекватного осмислення соціуму.

Ключові слова: ментальність, методологія, соціальна філософія, методологічний потенціал, концепції періодизації розвитку суспільства.

У соціальній філософії певною мірою класичним став поділ етапів розвитку суспільства на традиційне (аграрне) і техногенне. Однак поряд із ним огляд сучасних філософсько-теоретичних досліджень суспільства виявляє широке концептуальне розмаїття, відображене у термінах і термінологічних словосполученнях «постіндустріальне суспільство», «інформаційне суспільство», «суспільство знань», або «знаннєве суспільство», «наносуспільство» тощо. Концепції, в основі яких лежать позначувані ними поняття, є предметом широкої дискусії. Так, один з апологетів концепції інформаційного суспільства Дж. Нейсбіт піддає критиці традиційне в межах концепції постіндустріального суспільства розуміння місця і ролі сфери послуг в еволюції соціуму [19, 25–26]. В. Ф. Анурін схиляється до ототожнення постіндустріального суспільства з комуністичним [3, 25–26, 32–33], з чим наврядчи б погодився Д. Белл [4]. На думку В. Онопрієнка, не існує достатньо аргументованої теорії, яка б усебічно пояснювала знаннєве суспільство як новий історичний феномен [23, 65]. Водночас А. О. Давидов вважає, що наносуспільство прийде на зміну інформаційному суспільству [8, 120].

Узагальнюючи, можна відзначити, що філософсько-теоретичні концепції періодизації розвитку суспільства акцентують різні аспекти останнього та є почасти взаємовиключними. Внаслідок зміщення фокуса дослідження у межах тієї або іншої концепції до певних тенденцій, місце інших чинників у цивілізаційному процесі залишається недооціненим, що позначається на адекватності наукових результатів. З другого боку, напрацьовані концепції мають великий теоретико-методологічний потенціал для аналізу відповідних сфер, рівнів суспільства, цивілізаційного процесу в цілому крізь призму певних соціоприродних і власне соціальних тенденцій (тут і далі ми розглядаємо терміни «суспільне» та «соціальне» як синоніми). Цілком закономірно, що у деяких дослідників [28, 11] ця ситуація викликала бажання упорядкувати існуючий набір почасти тотожних, почасти суперечливих концептів (під концептом розуміємо зміст поняття, його смислову наповненість, абстрагуючись від конкретно-мовної форми його вираження [1, 506]; таке трактування є необхідним на випадок виявлення відповідних понять, які денотативно взаємонакладаються, але конотативно різняться внаслідок відмінностей у мовному позначенні референта).

У цьому контексті можна порушити питання про актуальність дослідження зрушень у ментальності сучасної людини, розуміючи останні як такі, що репрезентують найбільш глибокі трансформації духовного виміру Homo sapiens, відносна сталість результатів яких може слугувати вагомим аргументом на користь виділення певних етапів розвитку соціуму. Отже, **мета** дослідження полягає в експлікації методологічного потенціалу філософського концепту «ментальність» для аналізу сучасних концепцій періодизації розвитку суспільства.

У сучасному філософському дискурсі термін «ментальність» став дуже поширеним. Він, а також споріднений із ним термін «менталітет» застосовуються під час розв'язання цілої низки евристичних завдань [21; 24; 33]. Основи теорії ментальності задають уже праці [5; 14; 29], але сам термін і досі використовується дослідниками, зокрема філософами, виходячи із суперечливих тлумачень (наприклад, ситуацію, яка склалась, критикує Р. А. Додонов [9]). Проте, ментальність (менталітет) «...має особливий статус і як реально існуючий феномен, і як об'єкт пізнання» [24, 54]. Відповідно ключовою проблемою експлікації методологічного потенціалу концепту «ментальність» у соціально-філософському пізнанні постає досягнення консенсусу щодо розуміння зазначеного концепту. Отже, спробуємо з'ясувати можливості інтеграції наявних філософсько-теоретичних напрацювань у сфері рефлексії ментальності як особливого феномена.

Використовуючи певний підхід, що існує у сучасній філософії [17, 136], ми будемо виходити з ототожнення понять «ментальність» й «менталітет». У ситуації термінологічної невизначеності, на якій було наголошено вище, це допоможе уникнути помноження сутностей без потреби.

Один з основоположників теорії ментальності М. Блок визначає ментальність як «...увесь той комплекс основних уявлень про світ, за допомогою яких людська свідомість у кожному конкретну епоху переробляє в упорядковану «картину світу» хаотичний і різномірний потік сприйняття і вражень» [5, 215]. Таке тлумачення дає певні підстави для уподібнення ментальності до виду світогляду [17, 136], що ставить під сумнів саму необхідність упровадження терміна. Однак надалі термін «ментальність» набуває дещо іншого тлумачення. Таку зміну можна спостерігати вже у визначенні ментальності як характеристики «...специфіки сприйняття та тлумачення світу в системі духовного життя того чи іншого народу, нації, соціальних суб'єктів, що уособлюються певними соціокультурними феноменами» [13, 369]. Більш чітких абрисів цей концепт набуває як «...полісемантичне поняття для позначення глибинного рівня людського мислення, що не обмежується сферою усвідомленого і сягає значною мірою в несвідоме» [18, 443] (аналогічне розуміння ментальності подано у праці [10, 233–234]). Але і таке визначення, очевидно, потребує конкретизації. Останню можна здійснити за Н. А. Нуждіним: «...мислення – це пізнання світу, а менталітет – це манера мислення, його склад, його особливості, його своєрідність» [21]. Саме ж мислення ми розуміємо як основу функцій свідомості (почасти несвідомого), розглядаємо у нерозривному зв'язку з іншими компонентами психіки, що й обумовлює наведене дещо далі змістовне наповнення терміна «ментальність».

Однак розуміння феномена ментальності на основі наведених визначень усе ще залишиться неповним, якщо не здійснити у цьому контексті структурний аналіз (розуміючи структуру як сукупність стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують збереження його основних властивостей за різних зовнішніх і внутрішніх змін, основну характеристику системи, її

інваріантний аспект [2, 647]). Особливо наголосимо на філософському плюралізмі як теоретико-методологічній основі останнього. За аналогією до запропонованого В. Г. Табачковським антрополого-рефлексивної «орієнтації» на принципову взаємодоповнюваність усіх можливих сутнісних визначень людини [27, 358], лише інтегративне застосування розмаїття відповідних концепцій ментальності та її складових приводить до адекватного осмислення цього феномена.

Досліджуючи структуру ментальності, Р. А. Додонов виділяє такі її рівні: по-перше, «кількість... психо-емоційно-розумової енергії», яку необхідно витратити суб'єкту для певної діяльності; по-друге, несвідоме; і, по-третє, мислительний рівень, до якого входять «лише ті моменти мислення, які не викликають сумнівів, підкріплені переконаннями, багаторазово апробовані, доведені до автоматизму» [9] (ми будемо їх називати далі відповідно енергетичний, несвідомий і мислительний). При цьому філософ цілком слушно наголошує на необхідності у процесі розгляду згаданих рівнів брати до уваги синкретичність феномена ментальності.

Щодо адекватності термінологічних позначень дослідника можна сперечатися, зокрема, у випадку вживання поняття «енергія» щодо ментальності. Однак, на нашу думку, безперечним залишається те, що саме обговорюваний структурний поділ володіє потенціалом для органічної інтеграції всіх наявних філософсько-теоретичних напрацювань у сфері рефлексії ментальності як феномена, який, з одного боку, не можна ототожнити зі світоглядом, а з другого боку, психікою, свідомістю або несвідомим. До докладної аргументації цієї тези автор і звернеться далі.

На перший погляд **енергетичний** рівень ментальності підлягає лише кількісній оцінці (крім того, теоретично обґрунтованої одиниці виміру такої кількості в літературі не знаходимо). Якщо співвіднести таку «кількість» і відповідні їй направленості мислительної та практичної діяльності окремих індивідумів та людських спільнот, розуміємо, що насправді стан речей тут можна охарактеризувати словами Г. В. Ф. Гегеля: «...виникає така точка цієї зміни кількісного, в якій змінюється якість, певна кількість виявляється специфікуючою, так що змінене кількісне відношення перетворюється на деяку міру і тим самим на нову якість, на нове дещо» [6, 463]. Цей процес, а також енергетичний рівень ментальності в цілому найповніше висвітлено в концепції Л. М. Гумільова, хоча певні інтуїції містить також творчість О. Шпенглера [34; 35] та деяких інших авторів.

Однак, перш ніж використовувати творчий спадок цих філософів, порушимо питання щодо адекватності їхніх наукових результатів із сучасної точки зору. Так, О. Шпенглера неодноразово звинувачували у фактологічних перекрученнях, квінтесенцією чого, на нашу думку, є твердження Р. Дж. Колінгвуда: «шпенглерова книга переобтяжена величезною кількістю історичної вченості, але навіть це постійно спотворюється й перекручується, аби лиш пасувало до його тези» [12, 252].

У відповідь на подібні звинувачення, як відомо, в переробленій версії 1-го тому «Занепаду Європи» та у 2-му томі О. Шпенглер насичує текст численними посиланнями на використані джерела. Оскільки в узагальненнях соціальної філософії, до сфери яких і належить доробок філософа, йдеться про тенденції (а не про закони на зразок таких у природничих науках), то окремі розбіжності на тлі загальних історично-адекватних масивів даних не можуть спростувати висновків мислителя. Водночас результат його інтуїції є очевидним у численних концепціях наступних десятиліть, зокрема К. А. Свасьян указує на творчість Т. Адорно, Е. Гуссерля, Т. С. Куна, Г. Маркузе, Л. Мемфорда, М. Мерло-Понті, Х. Ортега-і-Гасета, П. О. Сорокіна, А. Дж. Тойнбі, М. Фуко, Й. Хьойзінги [25, 20]. Проте, не можна й абсолютизувати концепцію О. Шпенглера, зокрема у ній значною мірою нівелюється чинник свободи як властивість людини.

Філософсько-історичну концепцію Л. М. Гумільова характеризують як підкреслено неакадемічну за способом викладу, передусім значну, як радикальну постановку проблеми напрацювання нового розуміння історії, яке вводить останню в контекст глобальних природних процесів [30, 260]. Ідеї цього мислителя також відображені у подальшому розвитку філософської думки. Наприклад, вони прямо перегукуються з роздумами М. К. Мамардашвілі: «свідомість як пристрасть збирає і перетворює суб'єкта», «це перетворення вимагає сили», отже, свідомість постає як «пристрасна або пасіонарна сила» [15]. У свою чергу, А. С. Шохов згадує «...узгодження коливань пасіонарного поля різних індивідів...» [33], здійснюючи філософсько-теоретичний аналіз структури ментального світу класичної Греції.

Філософські висновки О. Шпенглера та Л. М. Гумільова підкріплюються і сучасним фактичним матеріалом. Так, початок ХХІ ст. характеризується тим, що «у всіх країнах Європи, за винятком Туреччини, рівень загальної народжуваності був нижчим за рівень відтворення населення...», незважаючи на зростання середньої тривалості життя та активну міграцію до європейських країн з інших регіонів світу. Очікується, що існуюче зниження частки європейського населення у світовому продовжиться [22]. Однак ці тенденції намагаються вписати і в альтернативну поглядом О. Шпенглера та Л. М. Гумільова концепцію демографічного переходу [11, 278–279].

Отже, проілюструвавши наукову прийнятність застосування філософських результатів досліджень О. Шпенглера та Л. М. Гумільова, повернемося до проблем власне ментальнісного характеру. Коли Л. М. Гумільов веде мову про енергетичне наповнення етнічних систем (які в нього тлумачаться гранично широко, оскільки терміном «етнос» він позначає народ, народність, націю, плем'я, родовий союз), він ставить у центр своєї концепції неборне внутрішнє прагнення «до цілеспрямованої діяльності, завжди пов'язаної зі зміною навколишньої, суспільної чи то природної, причому досягнення накресленої мети, часто ілюзорної або

згубної для самого суб'єкта, видається йому більш цінним за власне життя...». Виокремлюючи згадане прагнення серед інших імпульсів поведінки (досліджених психологією), філософ зазначає, що «воно може бути пов'язане як із підвищеними здібностями (талант), так і з середніми...» [7, 355–356]. Обговорювану ознаку він трактує як генетичну і позначає терміном пасіонарність (від лат. *passio* – «пристрасть»), виключаючи з його змісту тваринні інстинкти, які стимулюють егоїстичну поведінку, а також психічні хвороби.

Пасіонарність як стихійне явище може бути не тільки організоване певною етнічною домінантою, але й витратитись на суперечливі зачинання [7, 368–369], що у свою чергу залежить значною мірою від двох інших рівнів ментальності членів спільноти. Проте, неодмінною умовою здійснення спільнотою фундаментальних звершень тут постає досягнення певного рівня «пасіонарної напруги», коли спрямування життєдіяльності індивіда (спільноти) як раз і переходить у нову якість. Коливання такої напруги, відображені у творчості Л. М. Гумільова, О. Шпенглера та в інших аналогічних концепціях, ми розуміємо як цикли енергетичного рівня ментальності. Зона мінімумів циклу енергетичного рівня ментальності проявляється у пасивно-споглядальному ставленні до дійсності, тоді максимуми тяжіють до активно-перетворювального.

Для характеристики градації між згаданими мінімумами та максимумами можна скористатися словами В. Шекспіра «світ – театр; У ньому жінки, чоловіки, всі – актори...» [32], додаючи, що конкретні люди вимагають для себе різної за розміром (і тут не є важливим реальної чи то уявної) «аудиторії». Рядовий солдат, який ототожнює себе у певному сенсі з успіхами та невдачами держави, у цьому контексті є більшим пасіонарієм, ніж сановник, егоїзм якого не виходить за межі власної особистості, і для якого важливою є лише думка про нього найближчого керівництва. В історії зона мінімумів циклу найчастіше виявлялася фатальною для відповідної спільноти і супроводжувалася зникненням або асиміляцією її представників в умовах відкритості для взаємодії з іншими людськими спільнотами. Однак нічого не вказує на теоретичну неможливість виживання спільноти та в певному сенсі повторення максимумів циклу.

У структурі ментальності енергетичний рівень цікавить нас як чинник, що впливає на інші рівні ментальності, особливості мислення. Основоположником концептуалізації ієрархічно наступного, **несвідомого** рівня ментальності є К. Г. Юнг. Досліджуючи психіку пацієнтів, він зазначає: «здається, їх несвідоме працювало в тому самому напрямі, який часом заявляв про себе впродовж останніх двох тисяч років. Така неперервність може існувати лише разом з біологічною спадковою передачею певного несвідомого стану. Під цим я маю на увазі ... не успадкування уявлень ... Успадковувана властивість має бути радше чимось на зразок можливості регенерації тих самих або подібних

шляхів» [36]. Саме цю можливість він і називає архетипом, який, крім того, означає у К. Г. Юнга «ментальну передумову».

Заперечення тут може викликати твердження про генетичне успадкування архетипу, адже загальним місцем у сучасній науці є положення про те, що властивості, набуті у процесі життєдіяльності біоорганізму на рівні фенотипу, не успадковуються. Однак, з одного боку, ідеї, подібні до можливості успадкування чогось аналогічного в певному аспекті до архетипу, періодично аргументуються у філософії. На думку сучасного філософа Н. Хомського, саме природою розуму людини визначаються «...загальний характер знання, категорії, в яких воно виражається або внутрішньо представлене ... Роль досвіду полягає лише у тому, щоб змусити вроджений схематизм діяти й далі видозмінюватись і формуватись певним способом» [31, 175]. Тут можна провести прямі паралелі зі згаданою юнгівською закладеністю в генотипі «можливості регенерації тих самих або подібних шляхів» (хоча взята в цілому структура успадкування і різниться). З другого боку, на думку автора, для дослідження, яке проводиться, остаточне розв'язання цієї проблеми не є неодмінним. Архетип може передаватись генетично, а може й через комунікацію, але в будь-якому разі концепція К. Г. Юнга володіє великим теоретико-методологічним потенціалом для рефлексії відповідного рівня ментальності незалежно від природи його генезису.

Водночас, ми будемо трактувати несвідоме у широкому сенсі, з урахуванням інших філософських досліджень психіки. Також не будемо залишати поза увагою існування у сучасній психології поняття «несвідоме мислення» [20, 296]. Інші складники несвідомого цікавлять нас як чинники впливу на свідомі й несвідомі мисленнєві процеси у складі ментальності.

У певному сенсі **мислительний** рівень ментальності балансує на межі свідомого й несвідомого. Ментальність у цьому випадку – це те, що людина не піддає рефлексії. Саме на перетині згаданих трьох рівнів, на нашу думку, і слід тлумачити основоположне для теорії ментальності твердження про автоматичне використання людьми наявних зразків у мисленні, яке К. Манхейм роз'яснює так: «більшість наших інтелектуальних реакцій має нетворчий характер і становить собою повторення певних тез, форма і зміст яких були перейняті нами з культурного середовища в ранньому дитинстві й на більш пізніх стадіях нашого розвитку та які ми автоматично використовуємо у відповідних ситуаціях. Вони становлять, таким чином, результат умовних рефлексів, подібно до інших звичок» [16, 573]. Відповідно відносна стабільність ментальності (яку, зрозуміло, не можна перебільшувати) забезпечується схильністю до конформізму, за допомогою якої творчі інтелектуальні реакції можуть подавлятися як в окремої особистості, так і в межах людської спільноти в цілому. Водночас ментальність становить собою й основу для творчості, забезпечуючи «фундамент» для ускладнення

креативних звершень. Отже, «традиція – новація» в контексті ментальності співвідносяться діалектично.

Інтегративне розуміння згаданих рівнів ментальності, на нашу думку, є можливим тільки на основі методологічного принципу холізму: лише в поєднанні вони утворюють ту цілісність із новими властивостями, яку не можна ототожнити зі світоглядом, з одного боку, чи то психікою, свідомістю або несвідомим, – з іншого боку. Суперечливість теоретичних напрацювань сучасних дослідників ментальності часто обумовлена аналізом різних аспектів цієї цілісності.

Таким чином, ми обґрунтували можливість органічної інтеграції наявних філософсько-теоретичних напрацювань у сфері рефлексії ментальності як особливого феномена. Структурний аналіз феномена ментальності постає, як було показано, однією з важливих передумов продуктивного синтезу відповідних концепцій. Саме згадана інтеграція, здійснена з урахуванням основоположень діалектики та методологічного принципу холізму, є, на нашу думку, адекватною теоретичною й методологічною основою подальших досліджень у відповідній сфері. Деякі протиріччя, як було показано на прикладі напрацювань О. Шпенглера й К. Г. Юнга, не позначаються на продуктивності такої інтеграції, з огляду на специфіку ментальності як об'єкта дослідження, філософські принципи світоглядного та методологічного плюралізму, обмеженість сучасного науково-філософського знання.

Обґрунтоване розуміння ментальності постає як адекватна теоретико-методологічна основа для дослідження зрушень у ментальності сучасної людини. Останні репрезентують найбільш глибинні трансформації духовного виміру *Homo sapiens*, відносна сталість результатів яких може слугувати вагомим аргументом на користь виділення певних етапів розвитку соціуму. Важливість згаданих трансформацій розкривається зокрема у проаналізованих у статті концепціях ментальності та її рівнів.

Навпаки, відсутність якісних ментальнісних змін допоможе виявити нульові поняття у сучасній соціальній філософії. Низка концепцій періодизації розвитку суспільства не просто претендує на філософсько-прогностичний потенціал у контексті набуття одними спільнотами рис, які вже властиві іншим спільнотам, але змальовує якісно нові соціальні стани та процеси, які, на думку авторів концепцій, є атракторами планетарного суспільства. Тут дослідження атракторів ментальності людини та їх співвідношення із рештою прогнозованих перспектив людства допоможе відділити раціонально обґрунтовані концепції від очевидних утопій як невинуватого розширення меж прогностичної функції філософії. Щодо останніх хотілося б застосувати висловлення П. Слотердайка: «заради блага, від якого так легко віддалитися, мусимо відкинути критичний пошук кращого. Іронія полягає в тому, що метою найкритичнішого зусилля є найбільша природність того, що йде своїм звичаєм» [26, 17].

Також ґрунтовне дослідження ментальності допоможе уникнути технократизму і технологізму в аспекті недооцінки активності ролі духовного чинника в еволюції людства. Така недооцінка є властивою, на нашу думку, деяким сучасним концепціям (наприклад наносупільства).

Дослідження ментального виміру спільнот постає важливою теоретико-методологічною умовою адекватного осмислення соціуму. Потреба у всебічній обґрунтованості соціально-філософського знання вимагає ствердження нового, «ментальнісного» методологічного принципу у процесі формулювання концепцій періодизації розвитку суспільства.

Як один з основних методів дослідження доцільно буде використати діахронічний порівняльний аналіз ментальностей людських спільнот, на противагу синхронічному, оскільки згадані на початку статті концепції періодизації розвитку суспільства вимагають для свого обґрунтування виявлення саме діахронічних ментальних зрушень. Синхронічний порівняльний аналіз має також використовуватися (як один з допоміжних методів), зокрема з огляду на те, що людські спільноти можуть синхронічно в межах планетарного людства переживати різні етапи розвитку.

Наш час можна охарактеризувати як перехідний, абриси перспектив якого, принаймні у сфері духовності, ще чітко не проявились. Однак, простежені діахронічні зміни ментальності людства дозволять зробити висновок про те, чи можуть наявні ментальні зрушення слугувати достатнім теоретичним обґрунтуванням для існуючої в сучасній філософії проліферації концепцій періодизації розвитку соціуму. Це може стати вагомим внеском у розв'язання проблеми уточнення та скорочення з елімінацією нульових понять існуючого спектра концепцій. Таким чином, застосування експлікованого у статті методологічного потенціалу філософського концепту «ментальність» для аналізу сучасних концепцій періодизації розвитку суспільства є актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абушенко В. Л. Концепт / В. Л. Абушенко, Н. Л. Кацук // Всемирная энциклопедия: Философия. – М. : АСТ; Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – С. 506–507.
2. Автономова Н. С. Структура / Н. С. Автономова // Новая философская энциклопедия. – М., 2001. – Т. 3. – С. 647.
3. Анурин В. Ф. Постиндустриальное и/или коммунистическое общество / В. Ф. Анурин // Социс. – 1999. – № 7. – С. 25–33.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Даниел Белл ; пер. с англ.; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 2004. – CLXX, 788 с.
5. Блок М. Апология истории, или Ремесло историка / Марк Блок ; пер. с фр. Е. М. Лысенко. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
6. Гегель Г. В. Ф. Наука логики. Т. 1 / Георг Вильгельм Фридрих Гегель ; пер. с нем.; отв. ред. М. М. Розенталя. – М. : Мысль, 1970. – 501 с. – (Философское наследие).
7. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Лев Николаевич Гумилев. – М. : Эксмо, 2007. – 736 с. – (Антология мысли).
8. Давыдов А. А. В преддверии nanoобщества / А. А. Давыдов // Социс. – 2007. – № 3. – С. 119–125.

9. Додонов Р. А. Этническая ментальность: опыт социально-философского исследования / Р. А. Додонов. – Запорожье : РА «Тандем-У», 1998. – 205 с.
10. Захарченко М. В. Ментальність / М. В. Захарченко // Соціальна філософія: Короткий Енциклопедичний Словник. – К., Х. : ВМП «Рубікон», 1997. – С. 233–234.
11. Капица С. П. Синергетика и прогнозы будущего / С. П. Капица, С. П. Курдюмов, Г. Г. Малинецкий. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 288 с.
12. Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії / Робін Дж. Колінгвуд ; пер. з англ. О. Мокровольський. – К. : Основи, 1996. – 615 с.
13. Кримський С. Ментальність / С. Кримський, В. Заблоцький // Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – С. 369–370.
14. Ле Гофф Ж. Цивілізація Середньовікового Запада / Жак Ле Гофф ; пер. с фр.; под общ. ред. В. А. Бабинцева. – Екатеринбург : У-Фактория, 2005. – 568 с. – (Великие цивилизации).
15. Мамардашвілі М. К. Картезіанські роздуми / Мераб Костянтинівич Мамардашвілі. – К. : Стилос, 2000. – 311 с.
16. Манхейм К. Диагноз нашего времени: Сб. / Карл Манхейм ; пер. с нем. и англ. С. Карпушина и др. – М. : Юрист, 1994. – 704 с.
17. Мелков Ю. А. Факт в постнеклассической науке / Юрий Александрович Мелков. – К. : ПАРАПАН, 2004. – 224 с.
18. Ментальність // Філософський словник соціальних термінів. / [під заг. ред. В. П. Андрущенко]. – К., Х. : «Р.И.Ф.», 2005. – С. 443–446.
19. Нейсбит Д. Мегатренды / Джон Нейсбит ; пер. с англ. М. Б. Левина. – М. : АСТ : Ермак, 2003. – 380, [4] с. – (Philosophy).
20. Немов Р. С. Психология. Кн. 1 : Общие основы психологии / Роберт Семенович Немов. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 688 с.
21. Нуждин Н. А. Менталитет человека как объект философского анализа [Электронный ресурс] / Н. А. Нуждин. – Библиотека ЕГПУ, 2009. – Режим доступа : <http://www.egpu.ru/lib/elib/Data/Content/128275704792360049/Default.aspx>
22. Общая информация о Европе. [Электронный ресурс] – Evropa. Европейский портал, 2007–2009. – Режим доступа : <http://www.evropa.org.ua/data/evropa8.htm>
23. Онопрієнко В. Інноваційним шляхом до суспільства знань (Міжнародна конференція «Суспільство, засноване на знаннях: нові виклики науці і вченим») / В. Онопрієнко // Вісник НАН України. – 2006. – № 3. – С. 65–74.
24. Полежаев Д. В. Идея менталитета в русской философии «золотого века» / Д. В. Полежаев. – Волгоград : ВолГУ, 2003. – 360 с.
25. Свасьян К. А. Освальд Шпенглер и его реквием по Западу / Карен Араевич Свасьян // О. Шпенглер. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. – М. : Мысль, 1993. – Т. 1: Гештальт и действительность. – С. 5–122.
26. Слотердайк П. Критика цинічного розуму / Петер Слотердайк ; пер. з нім. А. Богачов. – К. : ВК ТОВ «Тандем», 2002. – 544 с.
27. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності» / Віталій Георгійович Табачковський. – К. : ПАРАПАН, 2005. – 432 с.
28. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уэбстер ; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малыхиной. – М. : Аспект-Пресс, 2004. – 400 с.
29. Февр Л. Бои за историю / Люсьен Февр ; пер. с фр. А. А. Бобовича и др. – М. : Наука, 1991. – 632 с.
30. Фурс В. Н. Гумилев Л. Н. / В. Н. Фурс // Всемирная энциклопедия: Философия. – М. : АСТ; Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – С. 260.
31. Хомский Н. Современные исследования по теории врожденных идей / Ноам Хомский // Философия языка. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – С. 167–177.

32. Шекспир В. Как вам это понравится / Вильям Шекспир ; [Электронный ресурс]; пер. с англ. П. Вейнберга. – СПб. : Издательский Дом «Кристалл», 2002. – Режим доступа :

http://www.lib.ru/SHAKESPEARE/shks_how2.txt

33. Шохов А. С. Структура ментального мира классической Греции [Электронный ресурс] / А. С. Шохов. – Библиотека Гумер, 2009. – Режим доступа :

http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Schov/index.php

34. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т. 1: Гештальт и действительность / Освальд Шпенглер ; пер. с нем. К. А. Свасьяна. – М. : Мысль, 1993. – 668 с.

35. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т. 2: Всемирно-исторические перспективы / Освальд Шпенглер ; пер. с нем. С. Э. Борич. – Мн.: Попурри, 1999. – 720 с.

36. Юнг К. Г. Психология и религия [Электронный ресурс] / Карл Густав Юнг ; пер. А. М. Руткевича. – Библиотека Гумер, 2009. – Режим доступа :

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Yung/psih_rel.php

РЕЗЮМЕ

В. Е. Карпенко. Методологический потенциал концепта «ментальность» в контексте философско-теоретических концепций периодизации общественного развития.

В статье эксплицирован методологический потенциал философского концепта «ментальность» для анализа современных концепций периодизации развития общества. Необходимым этапом исследования стало достижение консенсуса в понимании упомянутого концепта. Исследование ментального измерения сообществ является важным теоретико-методологическим условием адекватного осмысления социума.

Ключевые слова: ментальность, методология, социальная философия, методологический потенциал, концепции периодизации развития общества.

SUMMARY

V. Ye. Karpenko. Methodological Potential of the Mentality Concept in the Context of Philosophic-Theoretic Conceptions of Society Development Periods.

Methodological potential of the philosophic mentality concept for the analysis of modern philosophic-theoretic conceptions of society development periods is explained in the article. An essential investigation stage is reaching consensus in the understanding of the mentioned concept. Investigation of mentality is an important theoretic-methodological condition for an adequate comprehension of society.

Key words: mentality, methodology, social philosophy, methodological potential, conceptions of society development periods.